

Józef Aszyk

Maryja jako Żydówka w nauczaniu Franza Mussnera

Collectanea Theologica 84/2, 49-60

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

JÓZEF ASZYK, PASSAU

MARYJA JAKO ŻYDÓWKA W NAUCZANIU FRANZA MUSSNERA

Odkrycie judaizmu przez Franza Mussnera,¹ które rozpoczęło się od napisania komentarza do Listu św. Jakuba, było elementem decydującym na jego teologicznej drodze i zaowocowało m.in. napisaniem *Traktatu o Żydach*,² przetłumaczonego na sześć obcych języków, a także publikacją licznych artykułów o podobnej tematyce. W tych licznych pracach Profesor z Passau³ zajmował się omówieniem relacji Jezus – judaizm – Kościół.⁴ To zaś przez ścisłe połączenie chrystologii z mariologią w konsekwencji zaprowadziło go do zajęcia się tematem żydowskości Maryi. Sama chronologia prac potwierdza tę zależność, gdyż artykuł o Maryi jako Żydówce⁵ powstał znacznie później niż podobne teksty traktujące o żydowskości Jezusa.⁶

Nie oznacza to jednak, że Franz Mussner nie zajmował się wcześniej postacią Maryi w Nowym Testamencie.⁷ Ten temat, co prawda początkowo w innych aspektach, towarzyszył mu przez cały okres pracy naukowej. Pierwszy artykuł napisał jako młody naukowiec już

---

¹ Profesor Franz Mussner, ur. 31 I 1916 r. w Edelham w Niemczech, święcenia kapłańskie w 1945 r. w Passau, w latach 1952-1965 prof. na filozoficzno-teologicznym Uniwersytecie w Trewirze, ostatecznie do 1981 r. na teologicznym fakultecie uniwersytetu Regensburg w specjalizacji egzegeza Nowego Testamentu. Więcej na temat życia prywatnego i naukowego zob. F. M u s s n e r, *Geführt und geleitet – Lebenserinnerungen*, Winzer 2010, s. 74-80.

² Zob. t e n ż e, *Traktat über die Juden*, München, 1979; przekład polski: *Traktat o Żydach*, tłum. J. K r u c z y Ń s k a, Kościół a Żydzi i Judaizm 4, Warszawa 1993.

³ W dalszej części artykułu Franz Mussner będzie zamiennie nazywany: Profesor z Passau, Nowotestamentalista, Egzegeta.

⁴ Por. F. M u s s n e r, *Meine Entdeckung des Judentums*, w: *Geführt und geleitet – Lebenserinnerungen*, Winzer 2010, s. 74-80.

⁵ Zob. t e n ż e, *Das Jude-Sein der Jüdin Maria*, Freiburger Rundbrief 3/2005, s. 182-188.

⁶ Zob. t e n ż e, *Der „Jude“ Jesu*, w: M. T h e o b a l d (red.), *Jesus von Nazareth im Umfeld Israels und der Urkirche: gesammelte Aufsätze*, Tübingen 1999.

⁷ Zob. t e n ż e, *Maria, die Mutter Jesu im Neuen Testament*, St. Ottilien 1993.

w 1964 r. o wierze Maryi w świetle Listu do Rzymian.⁸ Artykuł ten został zamieszczony w kilku pozycjach naukowych, 41 lat później opublikował swój ostatni maryjny artykuł: *Żydowskość Maryi – Maryi Żydówki*,⁹ który stanowi niejako zwieńczenie tego, co o Niej mówił w całym swym naukowym dorobku. Dlatego ta ostatnia publikacja maryjna jest podstawą poniższego artykułu. A ponieważ jest to artykuł zadedykowany już nieżyjącemu światowej sławy żydowskiemu filozofowi religii, Schalomowi Ben-Chorinowi,¹⁰ który jest autorem książki *Matka Mirjam, Maryja w żydowskim spojrzeniu*,¹¹ zostanie w tym artykule zaprezentowane także jego spojrzenie na Maryję jako Żydówkę, w wybranym aspekcie rzekomej mitologizacji tytułu maryjnego *Theotokos*, co następnie zostanie skonfrontowane z nauczaniem Franza Mussnera o analogiach z historii religioznawstwa. Następnie zostaną przedstawione konsekwencje, jakie niesie ze sobą fakt bycia Żydem Maryi-Żydówki dla mariologii i ekumenizmu w obrębie nauczania tego wybitnego niemieckiego Egzegety.

Od Jezusa Żyda do Maryi Żydówki

To, w jaki sposób Franz Mussner odkrywał żydowskość Jezusa, jest bardzo pomocne w jego rozumieniu żydowskości Maryi. Profesor z Passau zwraca przede wszystkim uwagę na sposób, w jaki można podejść do tematu. Pokazuje, że dla niektórych żydowskich badaczy zajmujących się życiem Jezusa jest On starszym bratem, ponieważ starają się oni zrozumieć osobę Jezusa, odwołując się do historycznego czasu, inni zaś widzą podobieństwo najważniejszych nauk Jezusa, zwłaszcza etyki, z nauką wczesnego judaizmu.¹² I tu cytuje Davida Flussera: „Można by łatwo ułożyć całą Ewangelię z antycznej żydowskiej literatury bez pochodzenia w Niej słów Jezusa”¹³

Franz Mussner uznaje żydowskość Jezusa nie tylko przez fakt narodzenia się jako Żyda i w narodzie izraelskim, ale, idąc dalej, do-

⁸ Zob. t e n ż e, *Der Glaube Mariens im Lichte Römerbriefs*, Catholica 18/1964, s. 258-268; t e n ż e, *Praesentia Salutis*, Düsseldorf 1967, s. 284-292; t e n ż e, *Maria, die Mutter Jesu im Neuen Testament*, s. 57-72.

⁹ Zob. t e n ż e, *Das Jude-Sein der Jüdin Maria*, s. 182-188.

¹⁰ Z Schalomem Ben-Chorinem utrzymywał Franz Mussner prywatne kontakty, zob. w: t e n ż e, *Geführt und geleitet – Lebenserinnerungen*, s. 31-32.

¹¹ Zob. S. B e n - C h o r i n, *Mutter Mirjam, Maria in jüdischer Sicht*, München 1987.

¹² Por. F. M u s s n e r, *Der „Jude“ Jesu*, s. 89.

¹³ *Tamże*.

strzeża żydowskość Jezusa z Nazaretu w reprezentacji wszystkich wielkich religijnych tradycji, które napotykaemy w Piśmie Świętym Izraela, w Starym Testamencie. Tymi tradycjami są: Bóg Izraela, Biblia Izraela, radykalne poddanie się woli Bożej, starotestamentalna myśl o stworzeniu, idea zastępstwa i ekspiacji, idea Przymierza, pobożność ubogich, zaprowadzenie sprawiedliwości, zapowiedź Bożej przyszłości, wiara o charakterze *emunah*.¹⁴

Przykładowo, jeśli Profesor z Passau dowodzi, że Bóg Jezusa jest „Bogiem Izraela”, to pokazuje, że Bóg jest poświadczony przez Jezusa tak, jak objawił się Izraelowi w czasie Starego Przymierza. Jeśli o Bogu w Starym Testamencie można powiedzieć, że jest np. zazdrosny, to dowodzenie polega na udzieleniu odpowiedzi na pytanie, czy Jezus zna i głosi takiego Boga. Jeśli Jezus mówi: „Nikt nie może dwom panom służyć. Bo albo jednego będzie nienawidził, a drugiego miłował; albo z jednym będzie trzymał. A drugim wzgardzi. Nie możecie służyć Bogu i Mamonie” (Mt 6,24), to znaczy, że zna i głosi zazdrosnego Boga Izraela.¹⁵

W badaniu żydowskości Maryi Profesor z Passau najpierw dowodzi, że jest Ona Żydówką z urodzenia, potem bada Jej wierność Torze, odpowiada na pytanie, czy Jahwe jest Bogiem Maryi-Żydówki, wskazuje Jej miejsce we wczesnym Kościele oraz widzi w Niej Matkę tego Kościoła.¹⁶ We wszystkich tych aspektach dowodzenie Egzegety polega na udzieleniu odpowiedzi na pytanie, czy badany przedmiot znajduje się obszarze izraelskim, co w artykule: *Semantyczny wszechświat perykopy Zwiastowania* nazywa „izraelskim horyzontem”.¹⁷

Schemat dowodzenia żydowskości Jezusa jest różny od schematu dowodzenia żydowskości Maryi, ale w obu przypadkach Franz Mussner posługuje się tym samym kluczem, mianowicie ustaleniem „izraelskiego horyzontu”. Zawsze będzie pytał, na ile badany przedmiot należy do tradycji i do narodu Izraela. Dowodzenie w ten sposób żydowskości Jezusa przygotowało go do badania żydowskości Maryi, a szczegółowy przebieg tych badań zostanie przedstawiony w następnym punkcie.

¹⁴ Por. *tamże*, s. 89-97.

¹⁵ Por. *tamże*, s. 90.

¹⁶ Zob. t e n ż e, *Das Jude-Sein der Jüdin Maria*, s. 182-188.

¹⁷ T e n ż e, *Das „Semantisches Universum“ der Verkündigungserpikope*, w: t e n ż e, *Maria, die Mutter Jesu im Neuen Testament*, s. 82.

Żydowskość Maryi

Badania na temat żydowskości Maryi Franz Mussner przeprowadził w artykule: *Bycie Żydem – Maryi Żydówki*. Artykuł ten składa się z pięciu następujących punktów: 1. *Maryja Żydówka*, w którym zostaje przebadane żydowskie środowisko w którym żyła; 2. *Maryi wierność Torze* i 3. *Jahwe, Bóg Maryi Żydówki*, w tych punktach zostały przeprowadzone badania nad postawą Maryi wobec Jej żydowskiej religii; 4. *Maryja, członek wczesnego Kościoła* i 5. *Żydówka Maryja jako Matka Kościoła*, w tych dwóch ostatnich punktach została przedstawiona Maryja w relacji do wczesnego Kościoła.

Omawiając środowisko, w którym żyła Maryja, zaczyna od Jej imienia, cytując Łk 1,27: „Dziewicy było na imię Maryja” (Łk 1,27), zaznacza, że jest to imię żydowskie, które w przekładzie greckim brzmi *Mariám*, a w hebrajskim *Miryam*. Następnie podaje ze Starego i Nowego Testamentu przykłady kobiet, które nosiły to imię. Zauważa, że znaczenie imienia Maryi jest trudne do ustalenia, ale ważny jest tutaj fakt, że Maryja nosiła typowo żydowskie imię.¹⁸

Następnie w identyczny sposób ustala „izraelski horyzont” miejsca, w którym żyła Maryja. „Maryja mieszkała «w mieście w Galilei zwanym Nazaret» (Łk 1,26n.)”. Tutaj jeszcze dodaje wszystko to, co mówią Ewangelie o Jezusie i Nazarecie.¹⁹

Według tego samego schematu bada więzy rodzinne Maryi, te które znamy z tekstów Nowego Testamentu, najpierw męża Józefa, potem kuzynki Elżbiety. „Maryja była «poślubiona mężowi, imieniem Józef, z rodu Dawida» (Łk 1,27; 2,4)”. Pochodzenie Józefa z dynastii Dawidowej jednoznacznie wskazuje na to, że Maryja miała za męża Żyda. Następnie, idąc za Łk 1,5, mówi, że Elżbieta pochodziła z rodu Aarona i była żoną kapłana Zachariasza i matką Jana Chrzciciela, więc członkami najbliższej rodziny Maryi byli Żydzi.²⁰

Potem przechodzi do praktyki religijnej, jaką była pielgrzymka do Jerozolimy, o której dowiadujemy się z Ewangelii Łukasza: „Maryja chodziła wraz z mężem «co roku do Jerozolimy na Święto Paschy» (Łk 2,41)”. Kiedy Jezus miał dwanaście lat poszedł razem z nimi „zwyyczajem świątecznym” (Łk 2,42). Była to żydowska praktyka religijna, w której uczestniczyła Maryja. Podobnie jako Żydówka brała udział

¹⁸ Por. t e n z e, *Das Jude-Sein der Jüdin Maria*, s. 182.

¹⁹ Por. *tamże*, s. 183.

²⁰ Por. *tamże*.

w żydowskim weselu w Kanie Galilejskiej, które opisuje ewangelista Jan (J 2,1-10). Franz Mussner akcentuje, że w w. 6 jest wyraźne odniesienie do stągwi na wodę „przeznaczonych do żydowskich oczyszczeń”, a więc nie ma wątpliwości, że było to żydowskie wesele.²¹

Po omówieniu środowiska, w którym żyła Maryja, a jest to środowisko żydowskie, Profesor z Passau przechodzi do badania stosunku Maryi do Jej żydowskiej religii, a mianowicie Jej podejścia do Tory i relację do Boga.

W scenie *Ofiarowania w świątyni* (Łk 2,22-24), gdzie jest mowa o prawie Mojżesza związanym z oczyszczeniem matki dziecka i o prawie Pańskim związanym z ofiarowaniem dziecka i złożeniem przypisanej ofiary, a także w Łk 2,27: „Gdy rodzice wnosili Dzieciątka Jezus, aby postąpić z Nim według zwyczaju Prawa” Franz Mussner widzi wierność Maryi Torze, czyli gorliwe wypełnianie Prawa, właściwe matkom żydowskim.²²

Dalej Egzegeta wykazuje na podstawie perykopy *Zwiastowania* (Łk 1,26-38), że Jahwe jest Bogiem Maryi-Żydówki.²³ Czyni to podobnie, jak w artykule *Semantyczny wszechświat perykopy Zwiastowania*, gdzie interpretuje tę perykopę jako opowiadanie o Bogu i ustala jej „izraelski horyzont”. W tym opowiadaniu, jak podsumowuje, Bóg jest głównym „Aktorem” całego wydarzenia, i objawia się jako Bóg Izraela, a Żydówka Maryja jest tą, wobec której Bóg Izraela cudownie działa.²⁴ Dalej nawiązuje do wiary Maryi, stwierdzając, że Jej posłuszeństwo wierze czyni z Niej prawdziwą Żydówkę, ponieważ jak to objawia Tora, posłuszeństwo Bogu i Jego woli czynią prawdziwego Żyda.²⁵

Szerzej na temat wiary Maryi w orszaku Abrahama, protoplasty Żydów, pisze Profesor z Passau w jego najpopularniejszym artykule: *Wiara Maryi w świetle Listu do Rzymian*.²⁶ Dla nas w tym miejscu ważne jest, że Maryja wierzy w tego samego Boga, co Abraham, i na wzór Abrahama. Ta wiara Maryi i posłuszeństwo wierze umiejscawiają Ją w „izraelskim horyzoncie” perykopy *Zwiastowanie*, a także *Magnificat*, jak dodaje Nowotestamentalista, prowadząc dalsze badania

²¹ Por. *tamże*.

²² Por. *tamże*, s. 184.

²³ Por. *tamże*, s. 185.

²⁴ Por. t e n ż e, *Das „Semantisches Universum“ der Verkündigungsperrykope*, s. 91-93.

²⁵ Por. t e n ż e, *Das Jude-Sein der Jüdin Maria*, s. 185.

²⁶ Por. t e n ż e, *Der Glaube Mariens im Lichte Römerbriefs*, w: t e n ż e, *Maria, die Mutter Jesu im Neuen Testament*, s. 57-72.

na podstawie *Magnificat*, wykazujące, że Jahwe, Bóg, którego znamy ze Starego Testamentu, jest Bogiem Maryi-Żydówki. Ten sam Bóg, który działa w historii Izraela, którego Maryja uwielbia w tej pieśni, dokonuje wielkich rzeczy w historii Jej życia. Natomiast szczegółowe opracowanie *Magnificat* Mussner zamieszcza w V rozdziale książki *Maryja, Matka Jezusa w Nowym Testamencie*.

Następnie Profesor z Passau przechodzi do opisu żydowskości Maryi w Jej relacji do wczesnego Kościoła. Tu opiera się na Dziejach Apostolskich, akcentując, że miejscem zebrań wczesnego Kościoła była Jerozolima, a jego członkami byli Żydzi, wśród nich krewni Jezusa i Jego Matka, Maryja, która jako jedyna z kobiet została wymieniona z imienia (por. Dz 1,12-14). Także tłum ludzi z Dz 1,15, zebrany wokół Piotra składał się z Żydów, a także ci, a pośród nich Maryja, którzy według Dz 2,1 zebrali się w jednym miejscu, by świętować Pięćdziesiątnicę byli Żydami. Nowotestamentalista podkreśla, że św. Łukasz, autor Dziejów Apostolskich, czyni świadomie analogię między Pięćdziesiątnicą a objawieniem na górze Synaj, jednocześnie kładąc nacisk na miejsce jej obchodzenia, czyli Jerozolimę, która stanowiła centrum świata judaistycznego. Nawet „lista narodów” z Dz 2,9-11 jest w rzeczywistości „listą Żydów” przybyłych z diaspory na święto Pięćdziesiątnicy, a w kazaniu Dz 2,14-36 św. Piotr zwraca się do Żydów. To oni byli członkami wczesnego Kościoła, a wśród nich Maryja-Żydówka.²⁷

Więcej na temat relacji wczesnego Kościoła z Żydami Franz Mussner pisze w zbiorze *Die neue Echter-Bibel. Kommentar zum Neuen Testament mit der Einheitsübersetzung* w tomie 5, gdzie dokonał komentarza Dziejów Apostolskich. Dzieje Apostolskie są w nim ukazane jako historiozobawcza kronika misyjna dokumentująca stopniowe odłączanie się wczesnego Kościoła od Izraela z przyczyn teologicznych, decydujących motywów wiary. W tym świetle autor ukazuje, że egzystencja Kościoła tylko w świetle Izraela może być właściwie zrozumiana.²⁸

W ostatnim punkcie badającym żydowskość Maryi w Jej relacji do Kościoła, Profesor z Passau ukazuje nam Maryję jako Matkę Kościoła na podstawie sceny spod krzyża (J 19,26 n.). Streszczając jego wypowiedź, można powiedzieć, że w tej scenie Maryja została zaprezen-

²⁷ Por. t e n z e, *Das Jude-Sein der Jüdin Maria*, s. 186-187.

²⁸ Por. t e n z e, *Die neue Echter-Bibel, Kommentar zum Neuen Testament mit der Einheitsübersetzung*, t. 5, Würzburg 1984.

towana jako Matka Kościoła, a umiłowany uczeń jako Kościół, który ma swoje źródło w ukrzyżowanym Jezusie. Dalej autor podkreśla, że ta scena ma miejsce pod krzyżem, a jej postacie są Żydami, czyli członkami narodu Izraela. Jako członkowie narodu izraelskiego łączą Kościół z Izraelem a Izrael z Kościołem. A, że jest to scena spod krzyża, to czynnikiem łączącym jest cierpienie. Cierpienie, którego Izrael doświadczył i które doświadcza wraz z Kościołem, który jest założony przez Jezusa Żyda, którego Matka, Maryja, jest Żydówką.²⁹

W ten sposób Mussner wykazuje, że Maryja była Żydówką z urodzenia, Jej postawa wobec Prawa i Boga jest wzorcowo żydowska, a w relacji do wczesnego Kościoła okazuje się Jego Matką, jako Matka Żyda, który założył Kościół.

Maryja Żydówka w świetle dogmatu Theotokos

Franz Mussner jako nowotestamentalista nic nie pisze o żydowskości Maryi w nawiązaniu do maryjnego dogmatu *Theotokos*. O tym pisze żydowski filozof religii Schalom Ben-Chorin, któremu nasz autor zadedykował swój artykuł o Maryi-Żydówce. Dlatego w tym punkcie będzie przedstawiony jego punkt widzenia, który zostanie następnie skonfrontowany z nauczaniem niemieckiego Egzegety w obszarze mitologizacji postaci Maryi w Nowym Testamencie.

Schalom Ben-Chorin jest autorem trylogii o Jezusie, Pawle Apostole i Maryi, których opisuje z żydowskiego punktu widzenia.³⁰ Maryję nazywa Matką Mirjam. Nie jest Ona dla niego błogosławioną Dziewicą, ani Królową Nieba wziętą z ciałem i duszą do nieba, ani Gwiazdą Morza, ani Zwycięzczynią nad pradawnym wężem, ani obrazem Kościoła – wszystko to i wiele innych tytułów przypisanych Maryi nazywa mitologizacją prostej żydowskiej Matki, która urodziła Syna, którego nie mogła zrozumieć, któremu towarzyszyła pod krzyżem, a w którego uwierzyła po męce i zmartwychwstaniu zajmując szczególnie miejsce w Wieczerniku w gronie Jego uczniów.³¹

²⁹ Por. t e n ż e, *Das Jude-Sein der Jüdin Maria*, s. 188.

³⁰ Zob. S. B e n - C h o r i n, *Bruder Jesus: Der Nazarener in jüdischer Sicht*, München 1967; t e n ż e, *Paulus: Der Völkerapostel in jüdischer Sicht*, München 1970; t e n ż e, *Mutter Mirjam: Maria in jüdischer Sicht*.

³¹ Por. *tamże*, s. 11.

Przewodnią myślą Schaloma Ben-Chorina jest sprowadzenie Mirjam do domu, do Jej izraelskiego narodu.³² Odbywa się to przez zdejmowanie welonów z Jej oblicza, które na przestrzeni wieków zostały na Nią nałożone. Obraz Maryi, według niego, jest zasłonięty siedmiorakim welonem utkany z tradycji, dogmatów, liturgii, legendy, sztuki, poezji i muzyki. Im piękniejsze i bardziej znaczące są to welony, tym aktywniejszy jest efekt zasłaniania. Przysłonięty obraz Maryi nabiera, według niego, niekiedy charakteru mitologizacji.³³ Taki proces zaistniał właśnie w Efezie zwieńczony Soborem w 431 r., który, nadał Maryi tytuł *Theotokos*, wprowadzając Ją do wiecznej sfery bogów, czyniąc z Niej ostatnią i największą ze wszystkich bogiń-matek.³⁴

Efez był starożytną grecką osadą na zachodnim wybrzeżu Azji Mniejszej. Już w czasie apostoła Pawła stanowił nie tylko gospodarcze i kulturowe centrum, ale miał wielkie znaczenie religijne, ponieważ znajdowała się tam znacząca gmina żydowska, co było sposobnością dla misji św. Pawła. Ale Efez był znany także dzięki świątyni Artemis (Diany), która była czczona jako bogini i strażniczka miasta. W centrum tej świątyni stał posąg Artemis, który spadł z nieba. Przypuszczalnie był to meteoryt z którego wyrzeźbiono posąg bogini. Pierwotnie Artemis (Diana) była boginią łowów, z czasem nabierała coraz większego znaczenia jako bogini-matka Kybele, zachowując jeszcze starsze cechy bogini księżycy. Ta cecha powinna, zdaniem Schaloma Ben-Chorina, przywołać na myśl wizerunek Matki Bożej stojącej na półksiężycu. Cechą szczególną efeskiej Artemis było to, że miała wiele piersi, co było rozumiane jako symbol płodności, jako wielka matka, która nosiła koronę miasta Efez, karmiła swoimi piersiami cały lud. To zaś, jak sugeruje żydowski filozof religii, przypomina piersi Maryi w licznych przedstawieniach. Ona karmi piersią nie tylko Boskie Dziecko, ale również wyciska mleko z piersi, trzymając ją dwoma palcami, w usta świętych, oni zaś ssą z piersi mądrości Kościoła, który symbolizuje Maryja.³⁵

Na tej podstawie Schalom Ben-Chorin mówi o wielkim powrocie Artemis Efeskiej, wielkiej bogini-matki Kybele, który odbył się w 431 r., kiedy to Sobór Efeski obdarzył Maryję tytułem *Theotokos* – „Bożej Rodzicielki”. To są, jego zdaniem, narodziny Maryi nie z św.

³² Por. *tamże*, s. 168.

³³ Por. *tamże*, s. 11.

³⁴ Zob. *tamże*, s. 20-28.

³⁵ Por. *tamże*, s. 20-21.

Anny, lecz z Artemis Efeskiej, które z osobą Mirjam z Nazaretu nie mają związku. Na tej podstawie stara się sprowadzić Maryję z Efezu do domu, do Jej narodu Izraela.³⁶

Jeśli chodzi o punktu widzenia Schaloma Ben-Chorina w odniesieniu tytułu *Theotokos* do bogini-matki Artemis, to na poziomie Nowego Testamentu należy stwierdzić, idąc za wynikami badań Franza Mussnera w artykule: *Semantyczny wszechświat perykopy Zwiastowania*, że pogańska mitologia bogiń-matek nie miała wpływu na obraz Maryi w Nowym Testamencie, a w samej perykopie *Zwiastowania* postać Maryi jest wolna od takiego wpływu, ponieważ perykopa ta wykazuje wyłącznie semantyczny „izraelski horyzont”.³⁷ Poza tym sugestia żydowskiego filozofa religii nie ma naukowej argumentacji, dlatego ustami niemieckiego Nowotestamentalisty można przypomnieć słowa Platona o analogiach: „Kto chce mieć pewność, ten musi szczególnie przed podobieństwami mieć się na baczności, bo to są rzeczy najbardziej śliskie”.³⁸ Platon obrazowo argumentuje, że mimo iż pies i wilk są do siebie podobni, to pierwsze zwierzę jest najbardziej udomowione a drugie dzikie.³⁹ To ostrzeżenie dotyczy nie tylko analogii z mitologii do Maryi na płaszczyźnie Pisma Świętego, lecz także rozwoju dogmatycznego i kultowego.

Z drugiej zaś strony, przeciwko bezpośredniemu związkowi między maryjnym dogmatem *Theotokos* a pogańskim kultem Artemis mówią zarówno historyczne jak i teologiczne powody. W czasie proklamacji dogmatu kult Artemidy został już dawno zastąpiony kultem cesarza, a wspaniała świątynia Artemidy została dużo wcześniej zniszczona. Przyczyna ogłoszenia dogmatu była teologiczna, ponieważ obrady soborowe koncentrowały się na chrystologicznym problemie człowieczeństwa i boskości Jezusa. I w tym kontekście nadano Maryi tytuł *Theotokos*.⁴⁰

³⁶ Por. *tamże*, s. 20-28.

³⁷ Por. F. M u s s n e r, *Das „Semantisches Universum“ der Verkündigungsperrykope*, s. 88-90.

³⁸ *Tamże*, s. 87.

³⁹ Por. *tamże*.

⁴⁰ Por. B. A m m i c h, *Artemis Diana*, w: R. B ä u m e r, L. S c h e f f c z y k, *Marienlexikon*, St. Ottilien 1988, t. 1, s. 248-249.

Konsekwencje żydowskości Maryi dla egzegezy

Franz Mussner jest współczesnym egzegetą, który na dziewicze zrodzenie Jezusa patrzy z perspektywy całej historii Izraela, którą my spotykamy w Starym Testamencie. Walczy z patrzeniem tylko z perspektywy historii religioznawstwa, które dziewicze zrodzenie Jezusa postrzega jako efekt połączenia „analogii” hellenistyczno-pogańskiego rodzaju z tekstami Nowego Testamentu, w których Bóg odwiedza ludzką kobietę i płodzi z nią dziecko, mające być przez to bosko-podobną postacią.⁴¹ Nie uznaje też tego za dodatek chrześcijański, bo po przeprowadzeniu krytyki do tzw. Bultmanna programu „odmitologizowania” Nowego Testamentu,⁴² nie zgadza się z jego twierdzeniem, że w perykopie *Zwiastowania* „wersety, które zawierają dziewicze zrodzenie, są więc chrześcijańskim dodatkiem i mają swoje pochodzenie z tej samej sfery hellenistycznego chrześcijaństwa jak Mt 1,18-25”.⁴³ Jego zdaniem, wiarę Maryi-Żydówki w perykopie *Zwiastowania* należy widzieć w świetle historii wiary, która rozpoczęła się wraz z Abrahamem, a na dziewicze zrodzenie Jezusa należy spojrzeć z perspektywy całej historii zbawienia, bo w oderwaniu od biblijnej historii i historii zbawienia może brzmieć mitologicznie.⁴⁴

Konsekwencje żydowskości Maryi dla mariologii

W odniesieniu do Jezusa, w artykule *Co mają Żydzi do czynienia z chrześcijańskim ekumenizmem*, Franz Mussner udowodniał, że na pytanie o Boga bez spojrzenia na Boga Izraela nie ma pełnej odpowiedzi, podobnie chrystologia bez spojrzenia na Jezusa Żyda będzie niepełna, eklezjologia bez świadomości izraelskich korzeni będzie deficytowa, eschatologia będzie miała braki bez włączenia Izraela, nawet etyka ma znaczące związki z judaizmem.⁴⁵ Co prawda Nowotestamentalista w tym artykule nie mówi, że mariologia bez spojrzenia

⁴¹ Por. F. M u s s n e r, *Der Glaube Mariens im Lichte Römerbriefs*, s. 69.

⁴² Zob. t e n ż e, *Bultmanns Programm einer „Entmythologisierung“*, w: t e n ż e, *Praesentia Salutis*, s. 20-34.

⁴³ T e n ż e, *Der Glaube Mariens im Lichte Römerbriefs*, s. 69.

⁴⁴ Por. t a m ż e, s. 69-70.

⁴⁵ Zob. t e n ż e, *Was haben die Juden mit der christlichen Ökumene zu tun? w: M. T h e o b a l d (red.), Jesus von Nazareth im Umfeld Israels und der Urkirche: gesammelte Aufsätze*, s. 286-296.

na Maryję jako Żydówkę będzie niepełna, ale ten wniosek nasuwa się automatycznie. Chrystologiczna formuła Soboru Chalcedońskiego brzmi: „Prawdziwy Bóg, prawdziwy człowiek”. Profesor z Passau akcentuje, że Jezus z Nazaretu był Żydem, dlatego uważa, że ta formuła domaga się uzupełnienia: „Prawdziwy Bóg, prawdziwy żydowski człowiek”. Bez przymiotnika „żydowski” chrystologia pozostaje niepełna, z deficytem.⁴⁶ W konsekwencji, kontynuując myśl Franza Mussnera, trzeba dopowiedzieć, że Jezus z Nazaretu narodził się z dziewicy Maryi-Żydówki, jako Żyd, jako Mesjasz żydowski w następstwie dziedziczenia Tronu Dawida. W 431 r. Sobór Efeski w swoim orzeczeniu nadał Maryi tytuł *Theotokos*. W tym świetle należałoby do tego tytułu dodać przymiotnik „żydowska”. Bez tego atrybutu także mariologia ma pewne braki.

Konsekwencje żydowskości Maryi dla dialogu ekumenicznego

Ukazanie Maryi jako Żydówki prowadzi Franza Mussnera także do dialogu ekumenicznego z protestantami. Wiara Maryi Żydówki, która ma „izraelski horyzont”, jak zostało to wcześniej wykazane, stanowi dla Nowotestamentalisty sposobność do dialogu ekumenicznego. Argumentacja przebiega następująco: Maryja stała się Matką obiecanego Abrahamowi Mesjasza na drodze wiary. Rozważając Jej wiarę w świetle Listu do Rzymian, dochodzi do wniosku, że wiara Maryi jest podobna w swej naturze do usprawiedliwiającej wiary Abrahama. W swych naukowych rozważaniach Mussner stawia pytanie: Dlaczego usprawiedliwienie dokonuje się przez wiarę? Odpowiedź znajduje w Liście do Rzymian: „Zależy od wiary, by było z łaski”. Łaska zakłada wolność Boga przy usprawiedliwieniu człowieka. Maryja, podobnie jak Abraham, uwierzyła Bogu, że spełni się to, co po ludzku jest niemożliwe, i że Bóg jest wierny swojej obietnicy, tak właśnie stała się Matką Mesjasza. Także w przypadku Maryi obowiązuje ta sama zasada: „Zależy z wiary, by było z łaski”, co Profesor z Passau widzi jako wzorcowe realizowanie przez Maryję zasady *sola-fide* i *sola-gratia*.⁴⁷ Z drugiej strony, zgodnie z perykopą *Zwiastowania*, jak zauważa Nowotestamentalista: „Maryja, ta mała Żydówka z Nazaretu, nie pozostaje tylko pasywnym naczyniem Bożej łaski; jej wia-

⁴⁶ Por. *tamże*, s. 289-290; por. t e n ż e, *Der „Jude“ Jesu*, s. 97.

⁴⁷ Por. t e n ż e, *Der Glaube Mariens im Lichte Römerbriefs*, s. 70-71.

ra nie milknie lecz mówi świadomie swoje „Tak” na wieść od Boga: «Oto ja służebnica Pańska, niech mi się stanie, według twego słowa!» Przez właśnie tą odpowiedź, wydarzenie w domu z Nazaretu, postrzegane jest jako prawdziwy dialog. Wolność Boga w procesie wiary i łaski w poważny sposób koresponduje z wolnością człowieka. Maryja jest prawdziwą partnerką w dialogu z Bogiem, ale partnerką z łaski, której sam Bóg daje ten zaszczyt jak Abrahamowi⁴⁸. Tymi słowami Franz Mussner zachęca do dialogu ekumenicznego.

***

Fakt żydowskości Maryi w świadomości wielu chrześcijan egzystuje w niewystarczającym lub wypaczonym świetle. Z kolei w świadomości wielu Żydów, jak to pokazuje Schalom Ben-Chorin, już w okresie Soboru Efeckiego z 431r. nastąpiło całkowite oddzielenie Maryi od Izraela. Biblijne badania Franza Mussnera, ukazujące żydowskość Maryi, nie zamykają Jej w jej doczesnym życiu w narodzie izraelskim, ale, ukazując „izraelski horyzont” Jej wiary, wnoszą drogocenny wkład nie tylko do egzegezy, nie pozwalając sprowadzić postaci Maryi do mitu, ale również poruszają wewnętrzną zasadę mariologii w jej podstawowym założeniu, jak i w historyczno-dogmatycznym rozwoju, otwierając na dialog ekumeniczny.

Biblijne badania żydowskości Maryi przeprowadzone przez Franza Mussnera rozszerzają spojrzenie na drogi: egzegezy, maryjnej pobożności, historyczno-dogmatycznego rozwoju i ekumenizmu, ponieważ Jezus sam, jako pierwszy, idzie na tych drogach, a każdy, kto w Niego wierzy jako w prawdziwego Boga i prawdziwego Człowieka-Żyda, może pójść za Nim, a jako pierwsza idzie Maryja-Żydówka.

Józef ASZYK

---

⁴⁸ Por. *tamże*, s. 71.